

DARÁZS LÉNÁRD*egyetemi tanár**ELTE Állam- és Jogtudományi Kar*

Digitális fogyasztóvédelem európai perspektívában

Lévayné Fazekas Judit a fogyasztóvédelmi jog nemzetközileg is elismert szaktekinvélye. Tiszteletreméltó munkásságában jelentős teret nyert a fogyasztóvédelem különböző területeinek, beleértve a fogyasztóvédelem európai meghatározottságának tudományos vizsgálata.^[1] A születésének évfordulójára készült ünnepi kötetben a fogyasztóvédelmi jogot is érintő digitális transzformáció által generált és az EU jogfejlődése által determinált perspektívákat felvillantó tanulmánnyal^[2] tisztelgünk személye és munkássága előtt.

ABSZTRAKT

A digitális transzformáció rohamos előrehaladása új közpolitikai kereteket hozott létre az Európa Unió fejlődésében, amelyekbe szükségszerűen és szervesen illeszkedik a digitális fogyasztóvédelem iránti igény. A Digitális Európa és a Next Generation EU prioritásainak megvalósítását is célozza az EU új fogyasztóügyi stratégiája, miközben gyors léptekkel halad az egységes európai adatgazdaság jogszabályi kereteinek megalkotása. Ezek a fejlemények teljesen új perspektívákat nyújtanak a fogyasztóvédelem számára, és alapvetően determinálják a következő időszak jogfejlődését.

Kulcsszavak: digitális transzformáció ■ fogyasztóvédelem

■ EU fogyasztóügyi stratégia ■ adatgazdaság

[1] A gazdag életműből lásd például Fazekas, 2007, vagy legújabban Fazekas, 2022.

[2] A jelen tanulmány a K-142232 OTKA_22 alaputatási pályázat keretében született a KIM és az NKFIH támogatásával.

I. BEVEZETŐ

A 2000-es évek első harmadában egy rendkívül gyors folyású, intenzív technikai forradalom korát éljük, amely alapvetően formálja át a jogrendszer egészét. Az egyre kiteljesedő digitális transzformáció ma már nemcsak technológiai kérdés, hanem meghatározza a társadalmi és gazdasági élet minden területét, beleértve az emberek hétköznapjait. A digitális átállás önmagát gerjesztő folyamatrendszer, hiszen annak előrehaladása egyre több állami és gazdasági digitális szolgáltatást eredményez, ami egyre növeli azt az adatvagyon, amely a digitális technológiák további fejlődését indikálja. A szemünk előtt bontakoznak ki a digitális Európa és az európai adatgazdaság kontúrjai, amelyek nem csak a belső piac működésében, hanem a globális versenyben is kihívások elé állítják a közösségi és a nemzeti jogrendszereket. Mindezek a folyamatok egyre tömegesebben és intenzívebben közvetlenül érintik a fogyasztókat is. A fogyasztók mellett, hogy a digitális áruk és szolgáltatások címzettjei, maguk is alanyai a digitális adatgazdaságnak. A fogyasztóvédelem mint horizontális közpolitikai cél és jogterület, része az európai Közös Piac alapjait meghatározó politikáknak, így fontos szerep hárul rá a digitális transzformációban.^[3] Egyre komplexebb azon célok és szabályok mátrixa, amely a digitális átállással összefüggésben a fogyasztókat érinti, így megjelenik a szakpolitikákban, a szabályozásban, a tudományban és a gyakorlatban a „digitális fogyasztóvédelem” önálló kezelésének igénye. A digitális fogyasztóvédelem az elöttünk álló években az éppen kialakuló digitális Európa szabályozási keretei által determinált, és így döntő mértékben európai perspektívában értelmezhető.

II. EURÓPAI ÚJ ÁLTALÁNOS KÖZPOLITIKAI KERETEK

Az Európai Bizottság 2019-ben közzétette azokat a stratégia terveket,^[4] amelyeket 2019-2024 között kiemelt prioritásként és közpolitikai célként kezel. Hat ilyen kiemelt terület került meghatározásra, amelyek közül természetesen több is közvetlenül befolyásolja a fogyasztóvédelem jövőbeli alakulását:

- Európai zöld megállapodás
- Digitális korra felkészült Európa
- Emberközpontú gazdaság
- Európa globális szerepének megerősítése
- Az európai életmód előmozdítása
- Az európai demokrácia megerősítése

Az Európai Bizottság fenti közpolitikai prioritásai nyilvánvalóan hosszabb távon is meghatározzák Európa jövőjét. Így a zöld megállapodás az általános

[3] Weatherill, 2021, 874-901.

[4] Lásd: European Commission: Strategy and policy.

fenntarthatósági célok^[5] megvalósításának részeként 2050-re Európát klíma-semleges kontinenssé kívánja alakítani, és az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásait kívánja kiküszöbölni. A digitális átállással kapcsolatban pedig deklarálta az Európai Bizottság, hogy a 2020 és 2030 közötti időszakot Európa digitális évtizedévé kívánja tenni, Európának meg kell erősítenie digitális szuverenitását, és ennek során az adatokat, a technológiát és az infrastruktúrát kell előtérbe helyeznie.

A digitális fogyasztóvédelmet legközvetlenebbül a „digitális korra felkészült Európa” közpolitikai prioritása befolyásolja a jövőben. Ugyanakkor maga a stratégiai célkitűzés is rendkívül komplex, ami a digitális átállás számos aspektusát érinti. Egyrészt a célkitűzés önmagában komplex intézkedési terv csomagot irányoz elő,^[6] mintegy 14 területet (pl. adatgazdaság építése, mesterséges intelligencia szabályozása, digitális piacok és szolgáltatások szabályozása, digitális személyazonosság, kkv-fejlesztési programok, kompetenciafejlesztési programok) meghatározva a beavatkozásra. Mindezt árnyalja és kiegészíti az Európai Bizottság nyilvános közleménye, amely részletesen meghatározza azokat a lépéseket, amelyek Európát felkészítik a digitális transzformációra.^[7]

A digitális fogyasztóvédelem európai közpolitikai kereteit nagymértékben meghatározza a jövőben a Covid19-világjárvány romboló hatásainak mérséklésére megfogalmazott európai helyreállítási stratégia és intézkedési terv is.^[8] A „Next Generation EU”^[9] elnevezésű helyreállítási terv nem csak finanszírozási keretrendszer, hanem stratégiát és intézkedéscsomagot irányoz elő annak érdekében, hogy az európai gazdaságokat és társadalmakat ellenállóbbá tegye és a válság hatásait mérsékelje, valamint támogassa egy környezetbarát (zöldebb), digitálisabb, egészségesebb és erősebb Európa megvalósulását. Ennek a helyreállítási és reziliencia csomagnak része a hagyományos szakpolitikák (pl. kohéziós politika, agrárpolitika), beleértve a fogyasztóvédelmi politika megújítása és a Next Generation EU Helyreállítási Tervhez történő igazítása.

Mindezek alapján az rögzíthető, hogy általában is a fogyasztóvédelem, de különösen a digitális fogyasztóvédelem jövőbeli fejlesztése az Európai Bizottság szakpolitikai prioritásai közé tartozik, ami elsősorban a Digitális Európa megvalósításának (2019-2030) célkitűzésébe, valamint a Next Generation EU Helyreállítási Terv keretrendszerébe által meghatározott célrendszerbe illeszkedik, és ezek által meghatározott.

[5] Lásd: European Commission: The EU and the United Nations – common goals for a sustainable future.

[6] Lásd: European Commission: A Europe fit for the digital age.

[7] A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Digitális iránytű 2030-ig: a digitális évtized megvalósításának európai módja, COM(2021) 118 final.

[8] Lásd: European Commission: Recovery plan for Europe.

[9] Lásd: European Commission: NexGenerationEU.

III. MEGÚJULT EURÓPAI FOGYASZTÓÜGYI STRATÉGIA

A fenti általános közpolitikai keretrendszer részeként és megvalósítása érdekében 2020 végén közzétette az Európai Bizottság az „Új Fogyasztóügyi Stratégia a fogyasztói reziliencia erősítése a fenntartható helyreállítás érdekében” című közleményt (a továbbiakban: Stratégia).^[10] A Stratégia az ezzel hatályát vesztő 2012. évi fogyasztóügyi stratégián és az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című, 2018. évi dokumentumon alapul, illetve a 2020 és 2025 közötti időszakra nézve mutatja be az uniós fogyasztóvédelmi politika jövőképét.^[11] A Stratégia 5 kiemelt területre terjed ki: (1) zöld átállás; (2) digitális transzformáció; (3) jogorvoslat és fogyasztói jogok érvényesítése; (4) egyes fogyasztói csoportok specifikus szükségletei; (5) nemzetközi együttműködés. Valamennyi területen a Stratégia horizontális és holisztikus megközelítést alkalmaz, mivel a fogyasztók számára releváns több uniós szakpolitikát is érint. A jelen tanulmány témája miatt csak a digitális transzformációval, illetve ehhez kapcsolódva a digitális fogyasztóvédelemmel foglalkozunk, hiszen célunk az, hogy azokat az európai fejlődési perspektívákat felvillantsuk, amelyek a digitális fogyasztóvédelem jövőjét meghatározzák.^[12]

A digitális fogyasztóvédelmi szabályrendszer prioritizált kezelését az indokolja a Stratégia szerint, hogy a digitális transzformáció radikálisan átalakítja a fogyasztók életét. Több lehetőséget tesz elérhetővé, valamint áruk és szolgáltatások szélesebb skáláját kínálja. Ugyanakkor megnehezíti a fogyasztók számára a megalapozott döntéshozatalt és érdekeik védelmét. Az alapul szolgáló adatgyűjtés és -feldolgozás a fogyasztói magatartás és a kognitív torzítások elemzésével párosulva felhasználható a fogyasztók befolyásolására úgy, hogy adott esetben a saját érdekükkel ellentétes döntéseket hozzanak. Ez korlátozhatja azoknak a hatályos szabályoknak a hatásosságát, amelyeket azzal a céllal alakítottak ki, hogy a fogyasztóknak védelmet biztosítsanak a digitális környezetben, többek között a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal szemben. Az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtásáról és korszerűsítéséről szóló irányelv^[13] és a digitális tartalomról szóló irányelv^[14] fontos lépése-

[10] A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, COM(2020) 696 final.

[11] Lásd: Európai Bizottság: Az uniós fogyasztóvédelmi jog felülvizsgálata – Új megállapodás a fogyasztói érdekekért.

[12] Az alábbiakban a Stratégia 3.2. pontjában (11-16. oldalak) írtakat aktualizálva idézzük az egyes beavatkozási pontok tartalmi leírását illetően.

[13] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/2161 irányelve (2019. november 27.) a 93/13/EGK tanácsi irányelvnek, valamint a 98/6/EK, a 2005/29/EK és a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése tekintetében történő módosításáról (HL L328, 2019.12.18., 7.).

[14] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelve (2019. május 20.) a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól (HL L136., 2019.5.22., 1. o.). Maga az irányelv is további jogalkotási perspektívát kínál, hiszen saját felülvizsgálatát is előírnyozza 2024-ben az alkalmazási tapasztalatok alapján. A tagállami implementáció nehézségeihez lásd pl. Metzger, 2019, 577-586.; Vékás, 2021, 65-75.

ket tesz annak érdekében, hogy e kihívások némelyikét kezelje. Tekintetbe véve a technológiai fejlődés gyors ütemét és a fogyasztói élményre gyakorolt hatását, további fellépésre van szükség, amelynek főbb területei a Stratégia szerint a következőkben foglalható össze.

A Stratégia 1. beavatkozási pontként nevezi meg a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal és a fogyasztói jogokkal kapcsolatos szabályozás elmélyítését. Fel kell lépni azokkal a kereskedelmi gyakorlatokkal szemben, amelyek nem veszik figyelembe a megalapozott döntésre való fogyasztói jogot, visszaélnék a fogyasztói viselkedésre jellemző elfogultságokkal, vagy torzítják a fogyasztók döntéshozási folyamatát. Ide tartoznak többek között az úgynevezett „dark pattern” gyakorlatok,^[15] bizonyos személyre szabási gyakorlatok, amelyek sok esetben a profilalkotáson alapulnak, a rejtett hirdetések, a csalások, a hamis vagy megtévesztő információk és a manipulált fogyasztói értékelések. További iránymutatásra van szükség ezért a fogyasztói jogokkal kapcsolatos eszközök – például a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló irányelv és a fogyasztói jogokról szóló irányelv – e gyakorlatokra történő alkalmazása terén. Végül soron a fogyasztónak kell profitálnia abból, hogy az online térben olyan szintű védelmet és méltányosságot élvez, amely az offline körülmények között megvalósulóhoz hasonlítható.

A Stratégia 2. beavatkozási pontként nevezi meg a digitális gazdaságra vonatkozó szabályok kialakítását annak biztosítása érdekében, hogy a fogyasztók teljes mértékben kihasználhassák a digitális transzformáció által nyújtotta lehetőségeket. A cél kettős: biztonságosabb digitális teret kell létrehozni a fogyasztók számára, ahol megvalósul jogaik védelme, és egyenlő versenyfeltételeket kell kialakítani, amelyek – az összes európai polgár számára nyújtott újabb és jobb szolgáltatások biztosítása érdekében – lehetővé teszik az innovációt. A digitális gazdaságra 2 meghatározó rendelet, azaz közvetlenül alkalmazandó szabályozás fog vonatkozni, amely kiemelt figyelmet érdemel a digitális fogyasztóvédelem szempontjából is. Az első a digitális szolgáltatásokról szóló rendelet (DSA),^[16] amelynek célja az, hogy megerősítse az online közvetítők és platformok elszámoltathatóságát. A digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály biztosítja, hogy a fogyasztók az online platformokon épp olyan hatásvédelmet élvezzenek az illegális termékekkel, tartalmakkal és tevékenységekkel szemben, mint offline körülmények között. A második a digitális piacokról szóló rendelet (DMA),^[17] amelynek célja a piac nem megfelelő működéséhez kapcsolódó kockázatoknak kitett digitális piacokon felmerülő problémák (például bizonyos digitális platformok kapuőr szerepének) kezelése. A jogszabály a ka-

[15] A felhasználói felületek olyan kialakítása, amely a fogyasztók manipulálását célozza.

[16] Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act).

[17] Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act).

puórrre jellemző szerepet játszó digitális platformok előzetes szabályozását kapcsolja össze egy dinamikus piaci ellenőrzési kerettel, amely a piac nem megfelelő működéséhez kapcsolódó kockázatoknak kitett digitális piacokat vizsgálja. A méltányosabb és megtámadhatóbb digitális piacok (ideértve az alacsonyabb árakat, a jobb és új szolgáltatásokat, valamint a nagyobb választékot) végső soron a fogyasztók érdekeit szolgálják majd.

A Stratégia 3. beavatkozási pontként nevezi meg a mesterséges intelligencia szabályozásának előmozdítását. Bár a mesterséges intelligenciának számos kedvező hatása van, felhasználásának bizonyos módjai sérthetik a fogyasztói jogokat és megkárosíthatják a fogyasztókat.^[18] A mesterséges intelligenciáról szóló fehér könyv^[19] és az ahhoz kapcsolódó, az új technológiák felelősségi vonatkozásairól és biztonságáról szóló jelentés^[20] nyomán a Bizottság előterjesztette a mesterséges intelligencia európai szabályozását keretbe foglaló rendelettervezetet,^[21] valamint azt az irányelvtervezetet,^[22] amely a polgári jogi deliktuális felelősség tekintetében biztosítja majd, hogy a mesterségesintelligencia-alkalmazások által okozott károk elszenvedői a gyakorlatban ugyanolyan védelemben részesüljenek, mint az egyéb termékek vagy szolgáltatások által okozott károk elszenvedői.

A Stratégia 4. beavatkozási pontként nevezi meg a termékbiztonsági szabályok átfogó felülvizsgálatát. Az új technológiák térnyerése, valamint a termelés és a kiskereskedelem globalizációja (ideértve az online csatornákat is) felveti a kérdést, hogy a meglévő termékbiztonsági szabályok elegendőek-e ahhoz, hogy kezeljék az újabb fejleményeket és megfelelő védelmet biztosítsanak a fogyasztók számára. A Bizottság több olyan kezdeményezésen is dolgozik, amely az új technológiák biztonságát érinti. Így a gépekről szóló irányelv felülvizsgálatán,^[23] a rádióberendezésekről szóló irányelv szerinti felhatalmazáson alapuló jogi aktusok elfogadásán,^[24] valamint az általános termékbizton-

[18] Az algoritmusok és a kapcsolódó gépi tanulás – ha nem elég átláthatók és megalapozottak – például azzal a kockázattal járhatnak, hogy megismétlik, felerősítik vagy elősegítik a konkrét adatok kiválasztásából származó elfogultságokat, amelyekkel esetleg a programozók sincsenek tisztában.

[19] Fehér könyv a mesterséges intelligenciáról: a kiválóság és a bizalom európai megközelítése. COM(2020)65final.

[20] A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. Jelentés a mesterséges intelligencia, a dolgok internete és a robotika biztonsági és felelősségi vonatkozásairól. COM(2020) 64 final.

[21] Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról. COM/2021/206 final.

[22] Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence. COM(2022) 496 final.

[23] Az Európai Parlament és a Tanács 2006/42/EK irányelve (2006. május 17.) a gépekről és a 95/16/EK irányelv módosításáról (HL L 157., 2006.6.9., 24.).

[24] Az Európai Parlament és a Tanács 2014/53/EU irányelve (2014. április 16.) a rádióberendezések forgalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációjáról és az 1999/5/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 153., 2014.5.22., 62.).

sági irányelv felülvizsgálatán.^[25] Az általános termékbiztonsági irányelv, amely a nem élelmiszer jellegű fogyasztói termékek biztonságára vonatkozó jogi keretet határoz meg,^[26] olyan időszakban készült, amikor a mesterséges intelligencia által működtetett termékek és összekapcsolt eszközök még ritkák voltak, azonban mára ez megváltozott. E fejlemények megkérdőjelezik a termékek jelenlegi meghatározását, új kockázatokat jelentenek, illetve a meglévő kockázatok megvalósulásának lehetséges módjait megváltoztatják, és ezt figyelembe kell venni. Az online értékesítés mértékének növekedése is új kihívásokkal jár, mivel a hatóságok nem minden esetben rendelkeznek az online piac felügyeletét szolgáló megfelelően hatásos eszközökkel. Hozzá kell tenni, hogy az e-kereskedelemnek köszönhetően a fogyasztók közvetlenül vásárolhatnak az EU-n kívüli gazdasági szereplőktől, ami még inkább megnehezíti az egységes piacra belépő termékek biztonságának ellenőrzését. Az általános termékbiztonsági irányelv felülvizsgálatára vonatkozó javaslatnak kell reagálnia ezekre az egyre komolyabb kihívásokra.

A Stratégia 5. beavatkozási pontként nevezi meg az uniós fogyasztókat a piacok nemzeti határok mentén történő szegmentálása céljából megkülönböztető indokolatlan területi alapú tartalomkorlátozás problémájának kezelését. Ennek érdekében a Bizottság a területi alapú tartalomkorlátozásról szóló rendelet első rövid távú felülvizsgálatát végzi el.^[27]

A Stratégia 6. beavatkozási pontként nevezi meg a fogyasztókkal kapcsolatos pénzügyi szolgáltatások komplex kérdéskörének fejlesztését. A digitális átállás a lakossági pénzügyi szolgáltatások ágazatát is alapjaiban formálta át:^[28] új trendeket és megoldásokat vezetett be, valamint diverzifikálta a pénzügyi termékek és szolgáltatások kínálatát. Az ilyen jellegű szolgáltatásokat nyújtó, nem hagyományos szolgáltatók (például a pénzügyi technológiai vállalkozások és a személyközi hitelezők) a hagyományos szolgáltatókhoz hasonlóan egyre nagyobb mértékben használják az online értékesítési csatornákat. Egyre több olyan új terméket (például rövid lejáratú, költséges hitelt) forgalmaznak és értékesítenek digitálisan, amelyek rövid időszakra szólnak, ám nagy költségekkel járnak a hitelfelvevő számára. Az új technológiák, például az azonnali fizetést lehetővé tevő megoldások kézzelfogható előnyöket

[25] Az Európai Parlament és a Tanács 2001/95/EK irányelve (2001. december 3.) az általános termékbiztonságról (HL L 11., 2002.1.15., 4.).

[26] Az irányelv az azonos célt szolgáló uniós jogszabályok specifikusabb rendelkezéseinek hiányában alkalmazandó.

[27] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/302 rendelete (2018. február 28.) a belső piacon belül a vevő állampolgársága, lakóhelye vagy letelepedési helye alapján történő indokolatlan területi alapú tartalomkorlátozással és a megkülönböztetés egyéb formáival szembeni fellépésről, valamint a 2006/2004/EK és az (EU) 2017/2394 rendelet, továbbá a 2009/22/EK irányelv módosításáról (HL L 60 I, 2018.3.2., 1. o.). A Bizottság a közeljövőben elfogadja a következtetéseit ismertető jelentést, amely többek között arra hívja fel a figyelmet, hogy a rendelet illetékes hatóságok általi végrehajtását szorosan monitorozni kell annak biztosítása érdekében, hogy a fogyasztók és az üzletek teljes mértékben kihasználhassák a digitális egységes piac nyújtotta összes lehetőséget.

[28] Annak biztosítása érdekében, hogy a fogyasztók és a vállalkozások profitáljanak az innováció előnyeiből és ugyanakkor védelmet is élvezzenek, a Bizottság 2020 szeptemberében elfogadott egy új digitális pénzügyi csomagot (Ld. European Commission: Digital finance package).

jelentenek a fogyasztók számára, azonban adott esetben egyedi fogyasztóvédelmi intézkedéseket tesznek szükségessé.^[29] A Bizottság a Stratégia közzétételét röviddel megelőzően a fizetés során megvalósuló, fogyasztóvédelmet javító kezdeményezéseket jelentett be. Ezeket a kérdéseket tekintetbe veszi majd a közelmúltban elfogadott uniós lakossági pénzforgalmi stratégia.^[30] Az alternatív adatkategóriák és a pontozásos hitelbírálattal kapcsolatos automatizált döntéshozatal együttes alkalmazása felveti a kérdést, hogy milyen adatokat kell felhasználni a fogyasztók hitelképességének értékeléséhez, és rávilágít a nem átlátható működésű algoritmusok alapján hozott döntések miatt bekövetkező diszkrimináció kockázatára. Ez egy olyan típusú kockázat, amellyel valószínűleg a mesterséges intelligenciával kapcsolatos előírásokról szóló, fent említett jogi aktus is foglalkozik majd. Szükség van továbbá a már hatályban lévő jogszabályok – például a fogyasztói hitel-irányelv, a jelzáloghitel-irányelv, a fizetési számlákról szóló irányelv és a pénzügyi szolgáltatások távértékesítésével történő forgalmazásáról szóló irányelv – felülvizsgálatára is, hogy tükrözzék a digitális eszközök növekvő mértékű használatát, és kezelni tudják a fent említett kihívásokat. Lehetővé kell tenniük a fogyasztók számára, hogy megismerhessék a termékeket, hogy össze tudják hasonlítani és el tudják fogadni az online ajánlatokat, ezzel erősítve az innovációt és a fogyasztói bizalmat. A Bizottság új digitális pénzügyi csomagja, amely a digitális pénzügyi és lakossági pénzforgalmi stratégiát, valamint a kriptoeszközökről és a pénzügyi ágazat digitális működési rezilienciájáról szóló jogalkotási javaslatokat is tartalmazza, azt kívánja biztosítani, hogy a fogyasztók és a vállalkozások profitálnak az innováció előnyeiből és ugyanakkor védelmet is élveznek. A digitális transzformáció terén jelenleg tapasztalható fejleményekre reflektálnia kell a 2022/2023-ra tervezett lakossági befektetési stratégiának is, amelynek az egyedi beruházók érdekeire kell fókuszálnia.

A Stratégia 7. beavatkozási pontként nevezi meg a fogyatékos emberek speciális fogyasztóvédelmi igényeit a digitális fogyasztóvédelem keretében. A Bizottság támogatja a tagállamokat az európai akadálymentesítési irányelv^[31] nemzeti jogba való átültetésében. Az irányelv 2025-ig történő végrehajtása segíti a fogyatékossgal élőket érintő digitalizációs kihívások felszámolását, valamint a fogyatékossgal élők számára hozzáférhető termékek és szolgáltatások akadálymentességét.

A Stratégia 8. beavatkozási pontként nevezi meg annak szükségességét, hogy a fogyasztók nagy mértékű digitális jártassággal és digitális kompetenciákkal rendelkezzenek. Ezeket az egész életen át tartó tanulás keretében az oktatással és a képzéssel kell elősegíteni, ahogy arra a Digitális oktatási cselekvési terv 2021–2027^[32] és annak stratégiai prioritásai is felhívják a figyelmet.

[29] Az uniós lakossági pénzforgalmi stratégia (COM(2020) 592 final).

[30] COM(2020) 592 final.

[31] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/882 irányelve (2019. április 17.) a termékekre és a szolgáltatásokra vonatkozó akadálymentességi követelményekről.

[32] COM(2020)624 Digitális oktatási cselekvési terv 2021–2027. Az oktatás és a képzés átalakítása a digitális kornak megfelelően.

IV. EURÓPAI ADATGAZDASÁG ÉS A DIGITÁLIS FOGYASZTÓVÉDELEM

A fogyasztóvédelemnek eddig teljesen ismeretlen és új perspektívát ad az európai adatgazdaság jogi keretrendszerének gyors kiépítése és ebben a digitális fogyasztóvédelmi pontok azonosítása.^[33] Itt olyan kérdések megválaszolása válik a következő években szükségessé, amelyek a fogyasztóvédelmi jog fejlődésében mindezidáig fel sem merültek, azonban mind a digitális transzformáció viharos gyorsaságú előrehaladta, mind az európai adatgazdaság fejlődése ezt megkerülhetetlenné teszi. Ennek a témakörnek a komplexitása a jelen tanulmány adta keretek között nem tárható fel, így az alábbiakban csak a jelenleg ismert főbb szempontjait villantjuk fel.

Célszerű ezt a problémakört a jogforrási sajátosságokra utalással kezdeni. Eddig megszokott volt, hogy a fogyasztóvédelmi szabályozás szinte kizárólagos közösségi jogforrása az irányelv volt, ami tagállami implementálást és óhatatlanul kisebb-nagyobb nemzeti jogi eltéréseket magában hordozott. Az európai adatgazdaság kiépítését szolgáló szabályok ezzel szemben szinte kizárólag rendeleti formában kerülnek megalkotásra, és így egy egységes európai jogot alkotnak. Mivel számos adatgazdasági szabálynak lesz fogyasztóvédelmi aspektusa, így megjelenik az adatrelevanciájú fogyasztóvédelem területén az európai rendeleti egységes jog.

Az Európai Bizottság 2020 elején tette közzé az Európai Adatstratégia részleteit meghatározó közleményét,^[34] amelynek megvalósítása az elmúlt két évben viharos gyorsasággal megkezdődött, és már jelentős eredményei is látszanak. Az Európai Adatstratégia komplex célrendszerében megjelenik az az igény, hogy a természetes személyek – beleértve a fogyasztók – adatait egyre szélesebben becsatornázza az európai adatgazdaságba, növelje az emberek adattudatosságát, alanyává tegye az adatmegosztási folyamatoknak. Cél továbbá, hogy előmozdítsa az egyének GDPR által biztosított adathordozhatóságra irányuló jogának érvényesülését. Egyértelmű, hogy ez a jog képes arra, hogy az egyéneket helyezze az adatvezérelt gazdaság középpontjába azzal, hogy lehetőséget ad nekik a szolgáltatóváltásra, a szolgáltatások kombinálására, az egyéb innovatív szolgáltatások igénybe vételére és a legnagyobb mértékű adatvédelmet biztosító szolgáltatások választására. Ezzel az Európai Adatstratégia elvi és jogpolitikai szinten kiterjeszti az adatgazdaságra a digitális fogyasztóvédelem szükségességét, és stratégiai célok megvalósítása során az egyes jogalkotási aktusokban ezt figyelembe venni rendeli.

Az európai adatgazdaság jogi kereteinek kiépítése körében az Európai Adatstratégia megvalósítása során az egyik legjelentősebb eredmény az Európai Adatkormányzási Rendelet^[35] megalkotása. Ennek az összetett, és különösen

[33] Streinz, 2021, 902-936.

[34] A Bizottság közlemény, Európai adatstratégia, COM(2020) 66 final.

[35] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/868 rendelete (2022. május 30.) az európai adatkormányzásról és az (EU) 2018/1724 rendelet módosításáról (adatkormányzási rendelet).

a közadatok adatgazdaságba való beépítését célzó szabályozásnak fogyasztóvédelmi relevanciája is lesz az adataltruizmus előmozdítását célzó rendelkezésein keresztül. A rendelet értelmében (2. Cikk 16. pont) az adataltruizmus olyan önkéntes adatmegosztás, amely az érintetteknek a rájuk vonatkozó személyes adatok kezeléséhez való hozzájárulásán, vagy az adatbirtokosoknak a nem személyes adataik felhasználására vonatkozó engedélyén alapul, anélkül, hogy ezért olyan díjat számítanának fel vagy kapnának, amely meghaladja az adataiknak adott esetben a nemzeti jogban előírt közérdekű célokra való rendelkezésre bocsátása esetén felmerült költségeik ellentételezését.

A 2020-as Európai Adatstratégia is már előíranyozta az adatmegosztási kapcsolatok támogatását. Az adatstratégiáról szóló, 2021. március 25-ei európai parlamenti állásfoglalás pedig kifejezetten sürgette a Bizottságot, hogy terjesszen elő egy adatmegosztási jogszabályt, amely valamennyi ágazatban ösztönzi és lehetővé teszi az adatok B2B, B2C, B2G, G2B és G2G irányú növekvő és tisztességes áramlását.^[36] A Bizottság ezután 2022 tavaszán terjesztette elő az adatmegosztási jogszabály tervezetét,^[37] amelynek kiemelt célkitűzése (többek között) az adathozzáférés és az adatfelhasználás megkönnyítése a fogyasztók és a vállalkozások számára, az adatokon keresztül történő értékteremtési lehetőségekbe való beruházások ösztönzőinek megtartása mellett.^[38] Az összetett szabályozás része a digitális fogyasztóvédelem primér tárgyát képező tárgyihatály-szabály, amely szerint a leendő rendelet célja, hogy szabályokat állapítson meg a termékek vagy kapcsolódó szolgáltatások használata révén generált adatok rendelkezésre bocsátására az adott termék vagy szolgáltatás felhasználója számára.

Az adatgazdaság szabályozása és a fent említett új Fogyasztóügyi Stratégia speciális mészete az elektronikus személyazonosító szabályozásának kérdésköre. Ennek célja, hogy miközben annak használatának alapja a fogyasztó döntése és beleegyezése, és amely garantálja a magánéletnek az általános adatvédelmi rendelet (GDPR) szerinti teljes védelmét, de egyúttal lehetővé tenné a fogyasztók számára, hogy az adataikhoz való hozzáférést és az adataik felhasználását teljesen kontrollált, biztonságos módon kezeljék. A Bizottság végzi a rendszer felülvizsgálatát, figyelembe véve a fogyasztók érdekeit és védelmét.^[39]

Fentiebb említettük a digitális piacokról szóló rendeletet (DMA) és a digitális szolgáltatásokról szóló rendeletet (DSA), amelyek az általános piacvédelmi közpolitikai keretrendszernek is részei, ugyanakkor szolgálják az európai adatgazdaság kiépítését és fejlesztését is. Mindkét szabályozás kiemelt digitális fogyasztó-

[36] Az Európai Parlament 201. március 25-ei állásfoglalása az európai adatstratégiáról. 2020/2217(INI).

[37] Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a méltányos adathozzáférésre és adatfelhasználásra vonatkozó harmonizált szabályokról (adatmegosztási jogszabály), COM(2022) 68 final.

[38] Specht-Riemenschneider, 2022, 809-826.

[39] A Bizottságnak különösen a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról szóló 910/2014/EU rendelet (eIDAS-rendelet) értékelését kell elvégeznie.

tóvédelmi relevanciával is rendelkezik, különösen a platformszolgáltatásokkal és elektronikus kereskedelemmel kapcsolatos fogyasztói kapcsolatokban.

Érdekes módon a fogyasztó és az adatgazdaság kapcsolatát elsőként nem is az adatvagyon kiépítését szolgáló szabályozás, hanem egy fogyasztóvédelmi magánjogi irányelv tematizálta. A digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló fogyasztói szerződések egyes vonatkozásairól szóló 2019-es irányelv^[40] akaratlanul is kiszabadította a szellemet a palackból azzal, hogy a tárgyi hatály szabályai között az irányelv rendelkezéseit alkalmazni rendeli arra az esetre is, ha a fogyasztó a személyes adatait rendelkezésre bocsátja a vállalkozás számára a szerződés keretei között. Ez a szabály, ami a magyar jogba is átütetésre kellett, hogy kerüljön,^[41] nyilvánvalóan szerteágazó, fontos jogtudományi kérdéseket vet fel.^[42] Ez a szabály kétségtelenül hozzájárul a személyes adatok becsatornázásához az adatgazdaságba, miközben nyilvánvalóan a szabályozásnak csak az volt az eredeti indoka, hogy az ilyen fogyasztói szerződéseket ellenszolgáltatásos szerződésnek lehessen tekinteni, és így alkalmazni lehessen a szerződésszerűségi kritériumok megszegése miatti hibás teljesítési jogkövetkezményeket. Az irányelv 2024-es, előirányzott felülvizsgálata minden bizonnyal a fogyasztóvédelmi magánjog oldaláról újabb inputokat fog adni a fogyasztói adatok kölcsönös felhasználása további előmozdításának.

IRODALOM

- Fazekas Judit (2007): *Fogyasztóvédelmi jog*. Complex Wolters Kluwer, Budapest.
- Fazekas Judit (2022): A fogyasztóvédelmi jog digitális transzformációjának újabb eredményei – avagy az áruk, a digitális tartalmak és digitális szolgáltatások hibás teljesítéséről szóló irányelvek és transzportációjuk. In: *Jog-Állam-Politika. Jog- és Politikatudományi Folyóirat*. 2022/2. különszám.
- Metzger, Axel (2019): Verträge über digitale Inhalte und digitale Dienstleistungen: Neuer BGB-Vertragstypus oder punktuelle Reform? In: *Juristen Zeitung*. 2019/12. sz. DOI: <https://doi.org/10.1628/jz-2019-0178>.
- Mischau, Lena (2020): Daten als „Gegenleistung“ im neuen Verbrauchervertragsrecht. In: *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*. 2020/2. sz.
- Specht-Riemenschneider, Louisa (2022): Der Entwurf des Data Act. Eine Analyse der vorgesehenen Datenzugangsansprüche im Verhältnis B2B, B2C und B2G. In: *Zeitschrift für IT-Recht und Recht der Digitalisierung, Beilage zu MMR*. 2022/9. sz.

[40] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelve (2019. május 20.) a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól (HL L136., 2019.5.22., 1.).

[41] 373/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet a fogyasztó és vállalkozás közötti, az áruk adásvételére, valamint a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések részletes szabályairól.

[42] Vö. pl. Mischau, 2020, 335-365.

- Streinz, Thomas (2021): The Evolution of European Data Law. In: Craig, Paul P. - De Búrca, Gráinne (eds.): *The evolution of EU Law*. Oxford University Press, Oxford. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192846556.003.0029>.
- Vékás Lajos (2021): Az uniós fogyasztói szerződési jog megújítása és az új irányelvek átültetése. In: *Magyar Jog*. 2021/2. sz.
- Weatherill, Stephen (2021): Consumer Policy. In: Craig, Paul P. – De Búrca, Gráinne (eds.): *The evolution of EU Law*. Oxford University Press, Oxford.

JOGFORRÁSOK

- Európai Bizottság: Az uniós fogyasztóvédelmi jog felülvizsgálata – Új megállapodás a fogyasztói érdekekért. (Elérhető: https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/consumer-protection-law/review-eu-consumer-law_hu. Letöltés ideje: 2022.12.01.).
- European Commission: A Europe fit for the digital age. (Elérhető: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_hu. Letöltés ideje: 2022.12.01.).
- European Commission: Digital finance package. (Elérhető: https://ec.europa.eu/info/publications/200924-digital-finance-proposals_en. Letöltés ideje: 2022.12.01.).
- European Commission: NexGenerationEU. (Elérhető: https://next-generation-eu.europa.eu/index_en. Letöltés ideje: 2022.12.01.).
- European Commission: Recovery plan for Europe. (Elérhető: https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en. Letöltés ideje: 2022.12.01.).
- European Commission: Strategy and policy. (Elérhető: https://ec.europa.eu/info/strategy_hu. Letöltés ideje: 2022.12.01.).
- European Commission: The EU and the United Nations – common goals for a sustainable future. (Elérhető: https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-and-united-nations-common-goals-sustainable-future_en. Letöltés ideje: 2022.12.01.).